

NOVA VREMENA

TOMAŽ LAVRIČ

Nova vremena

Tomaž Lavrič

omnibus

Beograd, 2011.

Tomaž Lavrič
Nova vremena

Izdavač: Omnibus
www.omnibus.rs
office@omnibus.rs

Za izdavača: Dejan Vlaškalić

Urednik: Živojin Tamburić

Prava za ovo izdanje: © Živojin Tamburić

Prava u celini: © Glenat / Francuska

Predgovor: Zoran Penevski

Lektor: Vasa Pavković

Grafički dizajn: Omnibus, Beograd

Štampa: dedraplast, Beograd

Tiraž: 500

ISBN: 978-86-87071-04-9

Sadržaj

Reč autora	05
<i>Tomaž Lavrič</i>	
Dobrobiti raspada	07
<i>Zoran Penevski</i>	
Prolog - STARA VREMENA	11
NOVA VREMENA	15
SUSED	16
PLJAČKA	28
OSVETNIK	40
UTERIVAČI	52
ANĐEO	64
Epilog	76

Reč autora

Iako to nije moja praksa, želeo bih da zainteresovanom čitaocu ponudim nekoliko objašnjenja o okviru radnje ovih priča.

Posle početne euforije nakon kraha komunizma, sve zemlje Istočne Evrope suočile su se sa realnošću propalih ekonomija, nabujalog nacionalizma, kriminala i korupcije.

Posebna priča je bivša Jugoslavija, federacija šest republika, gde je propast političkog sistema dovela i do raspada države i niza krvavih međunacionalnih ratova.

Ako Bosna u mom albumu BOSANSKE BASNE (Glenat 1999) predstavlja sliku najgoreg mogućeg raspleta političke krize, sa užasnim ratom tri sukobljena i pomešana naroda, onda Slovenija, o kojoj je reč u NOVIM VREMENIMA, predstavlja drugu krajnost.

Već od ranije relativno otvorena prema Zapadu i ekonomski jaka, etnički i verski homogena i društveno jedinstvena, Slovenija je unatoč početnom šoku i kratkom ratnom okršaju sa federalnom armijom, zahvaljujući spletu srećnih okolnosti uplovila u demokratiju relativno bezbolno, uspostavila državnu samostalnost, stranački sistem i propulzivnu tržišnu ekonomiju. Pa ipak...

Pa ipak, vetrovi novih vremena su svugde od Vladivostoka do Tirane, od Talina do Ljubljane doneli sa sobom, uz bleštavilo zapadnog kapitalističkog raja, i niz tamnih senki, poroke maltene nepoznate u čvrstom sivilu socijalizma: stečajevе preduzeća, nezaposlenost, kriminal, nacionalizam, drogu, prostituciju, rastuće klasne razlike. Mnogi ljudi nisu bili dovoljno brzi, okretni, snalažljivi ili bezobzirni da uhvate ritam promena.

O njima govore NOVA VREMENA.

STARAVREMENA/prolog - Svečana otvaranja raznih fabrika, industrijskih postrojenja i cesta bila su omiljena slavlja komunističkog establišmenta. Na tim velikim projektima su se često vodile i zakulisne borbe za prevlast političkih frakcija unutar Partije. Tako je bilo sasvim obično da sa pompom započeti radovi na jednom megalomanskom, «modernom» stambenom naselju za radničku klasu nikad ne budu završeni. U jednom takvom naselju događaju se priče NOVIH VREMENA.

SUSED - Nacionalizam je u multinacionalnoj komunističkoj Jugoslaviji bio zamrznut, zvanično nepostojeći problem, veliki tabu i oštro je kažnjavan, ali pravi uzroci nikada nisu otklonjeni i posle promena buknuo je svom silinom, pothranjen nesigurnošću, strahom i frustracijama malih naroda.

Dezorijentisani i ljuti klinici, pod uticajem nacionalističkih političkih agitatora lako prelaze u skinheade, optužujući za sve probleme preostale manjine, a tipična žrtva postaje penzionisani oficir nekada zajedničke, a posle oružanog sukoba sa slovenačkim narodom omražene prosrpske Jugoslavenske narodne armije, koji ne razume da je stara oficijelna parola o „bratstvu i jedinstvu jugoslovenskih naroda“ već davno utopljena u moru krvi.

PLJAČKA - U komunizmu smo znali za oružane pljačke i slične oblike kriminala samo iz američkih gangsterskih

filmova. Međutim, sada je to postala česta pojava, a jedan tipičan primer je ovaj iz priče – siromašan, očajan siromah uleti u lokalnu menjačnicu, pokupi pare i odveze se na biciklu. I obično ne bude uhvaćen!

Privatne menjačnice su posebna priča – niknule su jer su ljudi u vreme nestabilnosti i visoke inflacije masovno menjali svoje uštedevine za stranu valutu.

Tu se odvija sudbonosan susret između skromno plaćene činovnice koja živi od romantičnih maštanja, sitnog privatnika koji zgrće pare a ne zna kako da ih potroši i mladog pesnika – po definiciji nesrećne persone u svakom društvu...

ANĐEO - Pijanci su bili zaštitni znak komunizma i klošara je bilo (mada ih sada ima puno više, pojačanih armijom nezaposlenih), ali narkomanije, barem u ovakvom opsegu, nije bilo. Droga je u poslednje vreme na putu prema Zapadnoj Evropi preplavila naše krajeve i postala mladima brzo i ubojito rešenje da premoste veliki raskorak između velikih snova i skromnih mogućnosti.

Usput, nezaposlenost i otpuštanje radnika je za nas, takođe, jedna nova, zastrašujuća pojava. Radnička država je bila ponosna na 100% zaposlenost, svako je odmah dobijao zaposlenje i bio je prilično siguran da će ga zadržati do penzije. Plate nisu bile neke, ali ruku na srce, nije se baš puno ni radilo...

ISTERIVAČI - Brojni pripadnici omražene tajne policije Uprave državne bezbednosti (ekvivalenta ruskog KGB ili istočnonemačke STASI), koji su decenijama progonili nepodobne sugrađane i organizovali atentate na političku emigraciju širom sveta, posle promena ostali su bez posla. Neki su se dodvorili novim vlastima, a drugi su se zaposlili u nićućim mračnim privatnim agencijama za zaštitu, za detektivske poslove ili isterivanje dugova, sa setom se prisećajući dobrih starih vremena...

OSVETNIK - Prostitucija je još jedna delatnost koja u komunizmu praktički nije postojala, osim možda poneke pijane babe na železničkoj stanici ili, s druge strane, nekoliko odabranih dama za pratnju stranih gostiju i političke vrhuške. Danas se taj zanat oglašava preko novina, dogovara mobitelom a praktikuje najčešće u privatnosti stana.

A mala deca, prepuštena sama sebi, omađijana američkom pop-kulturom, muzikom, filmovima i kompjuterskim igrima, sve teže razlikuju stvarnost od sveta mašte.

Ali, naravno, sve je to samo socijalni kontekst, pozadina na kojoj se odvijaju male ljudske priče o nasilju, usamljenosti, nedostižnim snovima, sudbonskim greškama i nesretnim ljubavima.

Priče o svima nama.

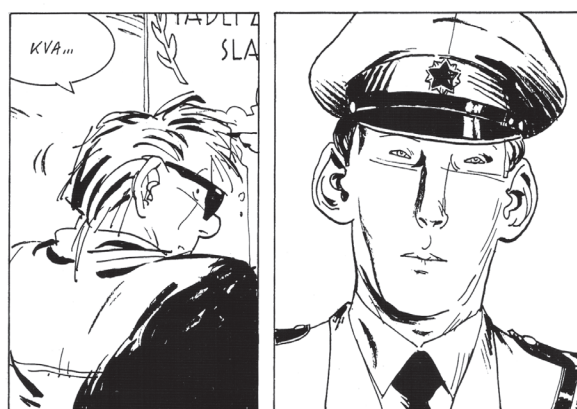
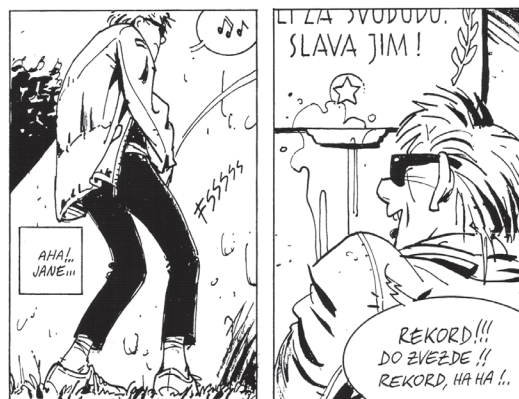
Tomaž Lavrič TBC
Ljubljana, 15. Juli 2000.

Dobrobiti raspada

Tomaž Lavrič (1964, Ljubljana) jedini je autor sa prostora bivše Jugoslavije koji se u svojim stripovima kontinuirano, od druge polovine osamdesetih prošlog veka do početka ovog bavio društvenom i političkom stvarnošću Jugoslavije i zemalja nastalih nakon njenog raspada. Sama ta činjenica predstavlja dovoljan razlog da se srpska kultura upozna sa njegovim delom. Srećom, Lavrič nije samo ironični komentator promena koje su ga okruživale (mada je umeo da pređe i u područje političke karikature), već je umetnik koji je strukturom svojih radova ostavio značajne estetske tragove.

Lavrič, najpre svojim radovima u nedeljniku *Mladina*, od 1988. godine, redovno prati aktuelna zbivanja kroz vizuru jednostavnog lika u stripu *Diareja*. Taj strip je kratak satirični osvrt na udarne vesti, mala likovna vojna vežba, taj strip je intelektualni džoging koji drži ruku i mozak u dobroj kondiciji. Lavrič je na osnovu *Diareje* naučio koliko (anagažovana) linija može da bude moćna i opasna, a u odnosu na ono što će uslediti, ona podseća na osigurač estetske granate.

Međutim, tek sa strip albumom *Crveni alarm* – *Crni dani* (Cult Comics, 1996) koji objavljuje pod pseudonimom tBc, Lavrič će otkriti da pripada grupi pesnika crnobeke grafičke naracije kakvi su: Prat, Bari, Tardi, Munjoz, Font – pokazujući da je sklon ekspresivnoj groteski i pomerenom realizmu, nelinearnom vremenskom nizu i promenljivom ritmu kadriranja, kao i narativnom segmentiranju (album se može posmatrati i kao skup priča: *Rdeći alarm* – *White Riot* – *Črni dnevni*). Pomalo sentimentalna, priča o ljubljanskom pank-bendu neće biti samo prkosna ispovest o mladalačkom anarhizmu u vreme socijalizma već i ono što će predstavljati temelj njegove poetike. U *Crvenom alarmu* potka će šetati kroz vreme (susret dva druga iz benda biće presecan retrospektivom, a potom pomeren ka budućoj

CRVENI ALARM

generaciji, u liku bebe koja na svom jeziku izgovara pankersko O!), sudbine junaka biće određene kroz sudbinu onoga što je iznad njih (*Crveni alarm* kao pank-grupa i čitava ljubljanska potkultura u širem smislu), a simboličke slike diskretno će ovičavati pripovednu nit (životinje, spomenik, petokraka, crveni alarm kao svetlo, boje u nazivima poglavlja: crvena, bela, crna). Lavrič će pokazati da ga interesuje lična, unutrašnja drama, ona koju, pre svega, i sam živi.

U *Bosanskim basnama* (Cult Comics, 1997) Lavrič će povući prethodno spomenuti osigurač. Segmentiranost pripovedanja stopiće se sa simbolikom životinja, pa će tek zbir pojedinačnih priča – put od proste faune do nacionalnog bestijarija – osvetliti svu složenost sukoba i stradanja i kroz vizuru aktera i kroz odlomke iz života onih koji su uvučeni u ratove tokom devedesetih godina prošlog veka; sledstveno svojoj poetici, tBc će pokazati kako nacionalni simboli određuju iscrtavanje novih granica država i ljudskosti, a konstantnim „prelivanjem“ iz humanog u animalno predstaviće svu žitkost brutalne stvarnosti. *Bosanske basne* su možda i najjezgrovitiji sažetak mučnog raspada

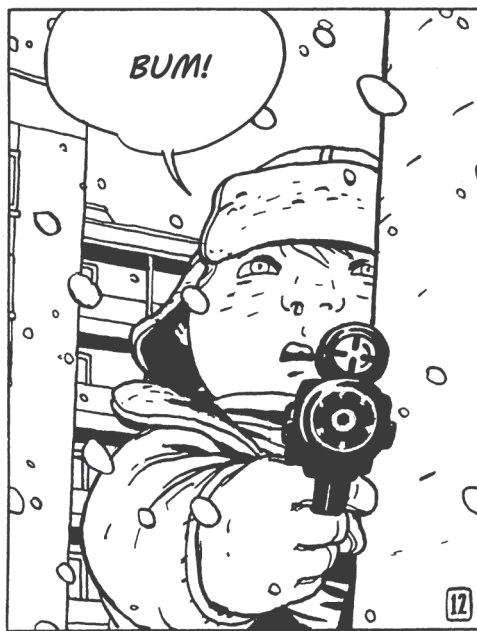
DIAREJA

BOSANSKE BASNE

Jugoslavije. I u ovom stripu tBc koristi svoje stil crtanja i pripovedanja, koji lavira između crnohumornog, ponekad isuviše direktnog sarkazma i dinamičnog crteža, kompozicije koja se oslanja na kontrastiranje čiste linije i crne površine. Tu će se ujedno javiti i prvi problemi ovakvog pristupa kada poneka realizovana metafora dodirne stvarnost u svom još-malo-pa-banalnom obliku (tipa „usrati se na dogovor“ i „hrani psa da te ujede“).

socijalizma, on razvlači sudbinske niti svojih junaka od vremena bratstva i jedinstva do savremenog tranzicionog vrtloga. Ali već na samom početku srećemo njegove stare narativne pomoćnike – spomenik i goluba koji sere. Da li znamo šta ćemo naći unutar korica ovog izdanja? Naravno, ali Lavrič zavređuje našu pažnju zbog nečeg sasvim drugog. Da bi iskazao dubinu savremene drame, Lavrič nehotice izriče pohvalu socijalizmu jer su u njemu, ma kako

NOVA VREMENA / SUSED

Napokon, u albumu *Nova vremena* (Omnibus, 2011) koji je pred nama, Lavrič se vraća na domaći teren, kako prostorno tako i funkcionalno, a čini se da taj povratak ujedno označava i zreliji pomak. Prikazujući mikroprostor stambenog bloka izgrađenog u vreme

usran taj društveni period bio, ljudi imali svoje lice i borbu za boljitak, dok su nakon raspada Jugoslavije svi oni postali lutke koje se batrgaju u novim, moralno oronulim okolnostima. Iako autor tvrdi da vreme menja sve i da se sve promenilo, ruiniralo, ne vidi se pokret, kontinuirana veza između jednog i drugog stanja. Junaci su se transformisali (postali su zli, surovi, uvučeni u dileme koje su veće od njihovih nedosanzanih života, prinuđeni da se bore za pristojnu egzistenciju), ali ključ Lavričeve poetike krije se u samom vremenskom hodu. Poput neke vrste egzistencijalnog *make-overa*, mi sagledavamo likove *pre* i *posle*, vidimo ih najpre u vreme jedne vrste uhodane žabokrečine, a potom u vreme apokalipse-nakon-apokalipse.

U suštini, Lavrič putem simboličkih grafema stvara polje priče i priziva stvarnost da se pojavi u kontrastima svojih sukobljenih likova, kod kojih u kratkom vremenskom razmaku dolazi do sudbinskog menjanja karaktera. Tako će u *Susedu* dobroćudni pojam komšije biti najpre uprljan nacističkom mržnjom, potom doveden do ivice povlačenja oroza i konačno prepušten, sa prepoznatljivim ishodom, budućoj generaciji koja odrasta u tom i tako nasilnom okruženju; *Pljačka* će izneveriti poznate krimi-obrasce na skoro svakom nivou, što je čini daleko realnijom u poređenju sa, recimo, holivudskim scenarijima; *Osvetnik* će neprilagođeno detinjstvo dovesti u nužno poremećeni oblik superherojstva; *Uterivači* će doživeti sopstveni fijasko; a *Anđeo* će tragično stopiti narkomanske i alkoholičarske iluzije. Međutim, same priče i sami ljudi nisu dovoljni za ispunjavanje estetskog kruga.

Zbog toga autor pribegava okvirima prologa i epiloga, prolaženju kroz iste ali vremenski razdvojene tačke i, verovatno najvažnije, razbijanju subjekata na više pripovednih prizmi. Taj napor da se deskripcija poveže s vremenskim tokom, s jedne, i sa višestrukim narativnim pozicijama, sa druge strane, čini Lavriča bitnim umetnikom. Lavričeva poetika predstavlja korak od deskriptivnog grotesknog realizma do ucrtavanja mehanizma funkcionisanja stvarnosti, odnosno od *opisivanja* do *opasivanja* stvarnosti. Nova vremena su u tom smislu neobično važna jer uspevaju da iz lokalne, slovenačke svakodnevice izvuku ono što bi moglo da se preslika na bilo koju zemlju nekada zajedničke domovine.

Ako vreme ruši konstrukciju (društvo, naciju, humanost, zgrade), onda se u tom pred-ništavilu otvara mogućnost za anarhističko životarenje, govori nam autor. U tom hijatusu između stabilne, smrdljive prošlosti i odvratne crkotine budućnosti, Lavrič nalazi mesto za one koji traže ostvarenje sopstvenih ciljeva. Preživeće samo oni koji mogu da izvuku dobrobit od raspadanja. Međutim, u *Novim vremenima* projektant stambenog bloka neće imati koristi od tog rasapa. Lavrič, možda i nehotice, veruje da je tračak pravde u tome što će neumitno širenje rasula dokačiti i one koji su odgovorni za njega.

Crtački, Lavričeva ironija počinje od karakterne groteske, ali se portreti razvijaju kroz seriju dramatičnih obrta, a kao kod svakog izvanrednog

đaka francuske škole, likovi se retko pojavljuju u kadru bez sopstvenog emotivnog bremena. Promena perspektiva filmskom brzinom daje tablama sjajan vizuelni balans, a toku priče omogućava efikasnost i efektnost.

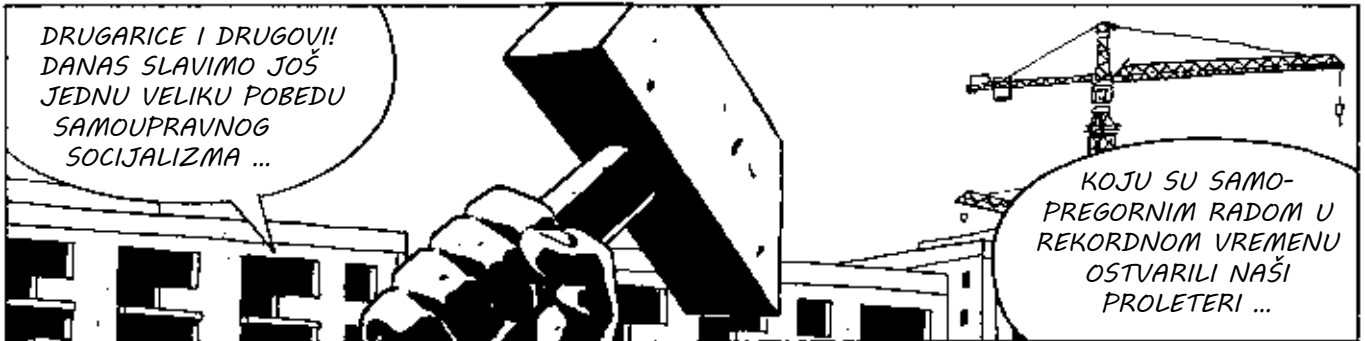

NOVA VREMENA / EPILOG

Recimo, na kraju, da *Nova vremena* predstavljaju, na određeni način, i svođenje računa (ali ne onako kako su *Buldožeri* pevali: „Novo vrijeme – isto sranje“) i presek naše okoline. Tomaž Lavrič bira metafore/simbole kao narativne arhetipske medije, ali izbegava mehanizam katastrofe kako bi finalni produkti krize dobili univerzalno prepoznatljive obrise.

Zoran Penevski, scenarista i teoretičar stripa

Prolog - STARA VREMENA

*DRŽAVA - TO SU LJUDI, NE ZIDOVI

KRAJ

NOVA VREMENA TOMAŽ LAVRIČ

VREME MENJA
SVE ...

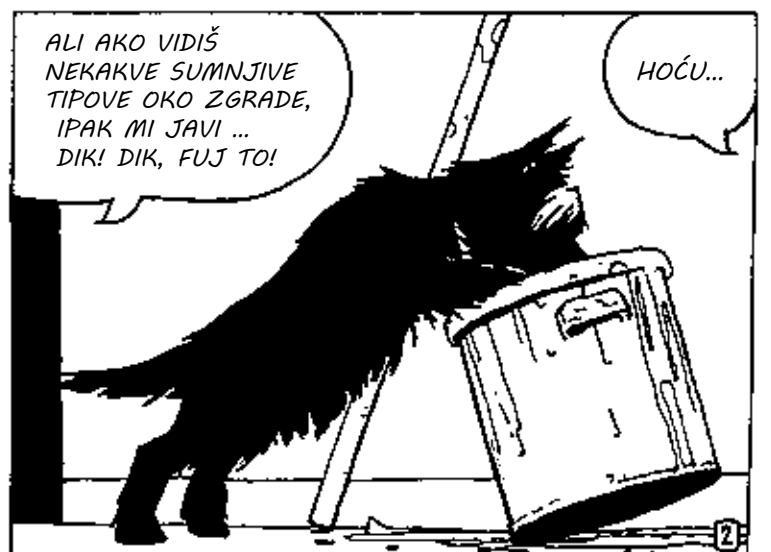
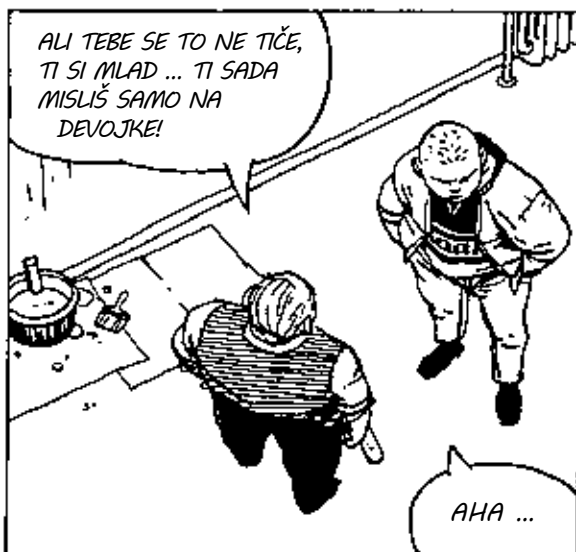
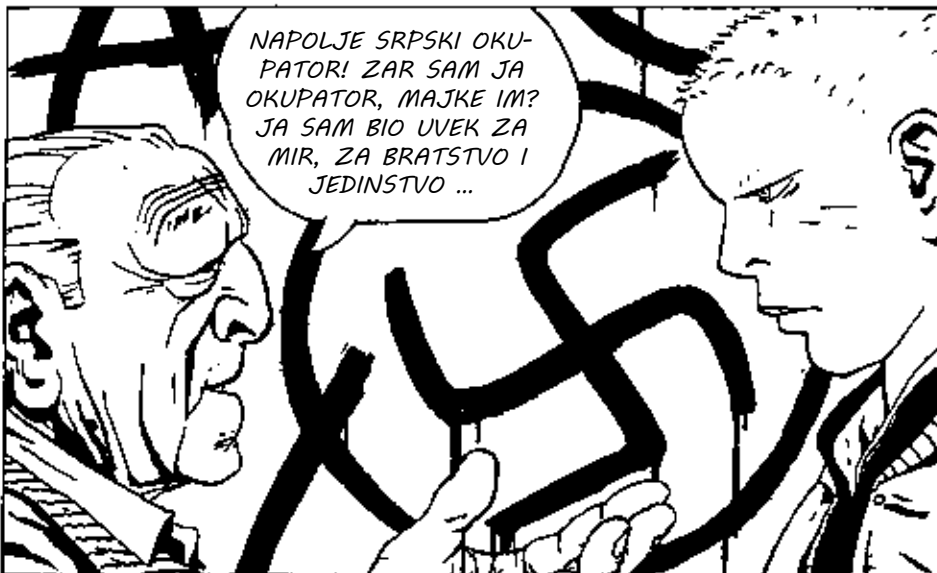
ŠTA JE OSTALO OD
SVETLIH IDEALA KO-
MUNIZMA? ORONULI
ZIDOVI.

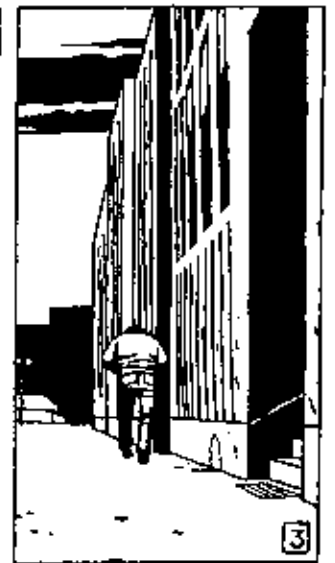
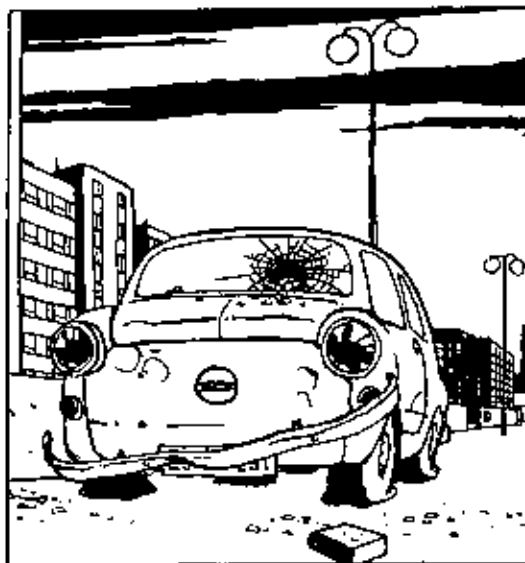
PRAZNE REČI.

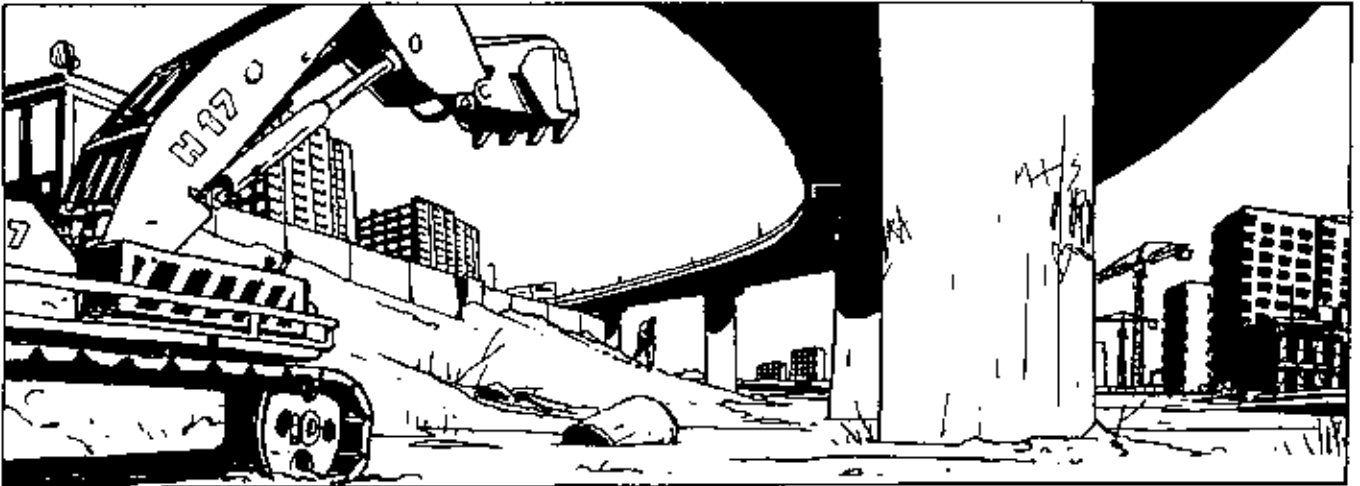
DIM.

SUSED

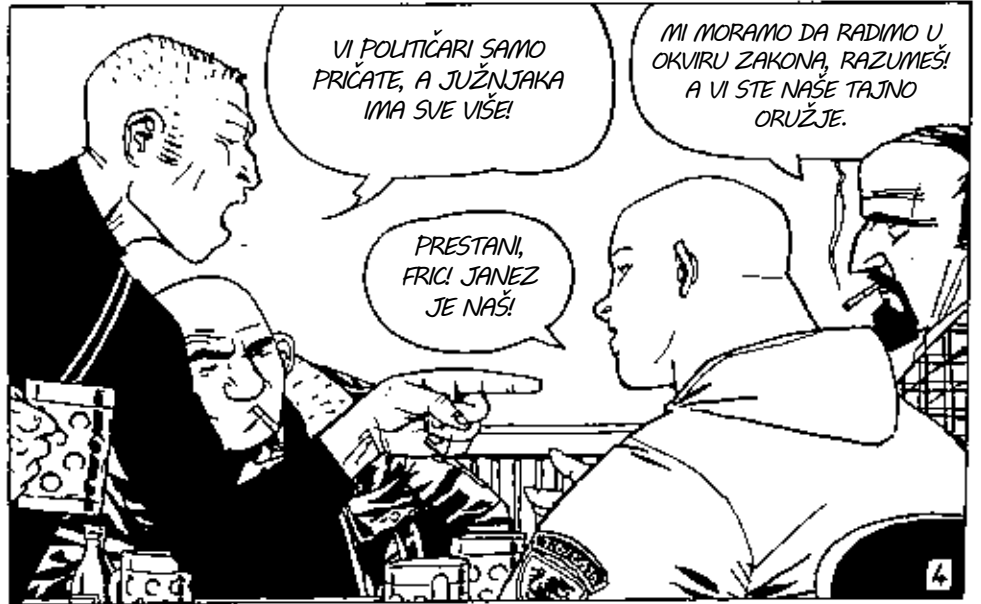

POLAKO, MOMCI! NIJE SVE TAKO JEDNO-STAVNO. TREBA DA SE PRIDOBIJU MEDIJI, DA SE PRIPREMI TEREN ...

ŠTA? DOSTA MI JE TOG SRANJA! ŠTA MENE BRIGA ZA MEDIJE!

VI POLITIČARI SAMO PRICATE, A JUŽNJAKA IMA SVE VIŠE!

PRESTANI, FRICI JANEZ JE NAŠ!

MI MORAMO DA RADIMO U OKVIRU ZAKONA, RAZUMEŠI! A VI STE NAŠE TAJNO ORUŽJE.

DAKLE, DOBILI SMO:
DVA, ČETIRI, PET
NOŽEVA, SUZAVAC
U SPREJU, BOKSERE,
PENDREKE, JEDNU
MASKIRNU KAPU ...

NEMAČKA
ROBA ...

PROPA-
GANDNI
LECI ...

PA ŠTA
SMO MI,
PROKLETA
POŠTA?

TO JE SVE
ZA NAŠU
STVAR!

NAŠA STVAR
JE DA BIJEMO
JUŽNJAKE I
DEGENERIKE!

GLU...

HEJ!!!

EVO
TI!

NEMOJ DA ME
DRKAŠ, TUFO, JER
JEDNOM ĆU DA PO-
LUDIM I DA TE ...

AMA
ŠTA ĆEŠ,
ŠTA?

FRIC JE U PRAVU. DOSTA
SMO ČEKALI. PETER,
ONAJ OFICIR IZ TVOJE
ZGRADE, JOŠ SE ŠETA
OKOLO?

DA, SVAKO
VEČE, SA
PSOM ...
ZAŠTO?

OKEJ, ISPIJTE
PIĆE, IDEMO U
AKCIJU!

ŠTA? ZAR
ODMAH?

A ZAŠTO NE?
IMAAŠ NEKE
HITNE POSLOVE?
ŽURIŠ KUĆI DA
TI MAMA OBRIŠE
GUZICU?

SAMO BEZ KOMPLIKOVANJA! DOĐEMO, RAZBIJEMO, IDEMO. RAZUMELI?

AHA.

LJUDI, OVO JE GREŠKA! TAKVE STVARI TREBA ISPLANIRATI! ...

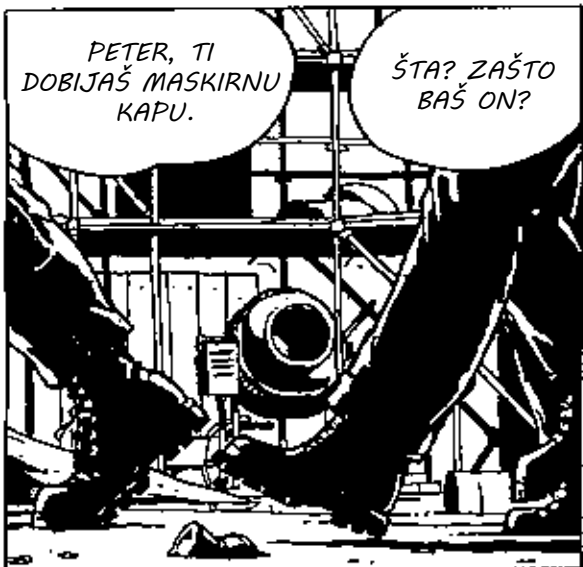

ŠTA AKO GA NE BUDE? ŠTA AKO NAS NEKO VIDI? A IMA I PSA - ŠTA ĆEMO S PSOM? NE SVIDA MI SE SVE TO ...

'AJDE NE SERI, FRIC!

JEBOTE, HLADNO JE. JEL' IMA JOŠ PUNO?

NE, NEMA PUNO ...

PETER, TI DOBIJAŠ MASKIRNU KAPU.

ŠTA? ZAŠTO BAŠ ON?

ZATO JER NJEGA ZNA, IDIOTE!

FSSSSSS ...

JEBEM IM SUNCE POKVARENO!

AMA VIDI TI OVO ...

STAKLA I SVETLA POLUPANA, VRATA, BLATOBAN, GUME ... SVE SU SLUPALI! GOTOV JE NAŠ FIĆA ...

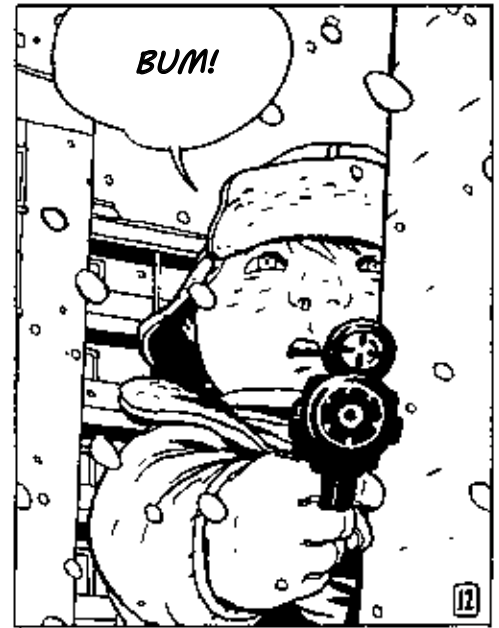
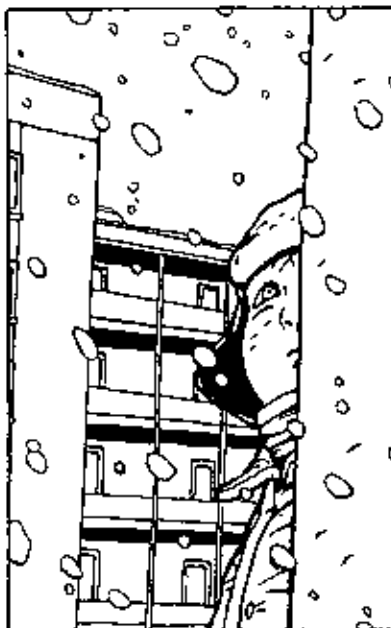
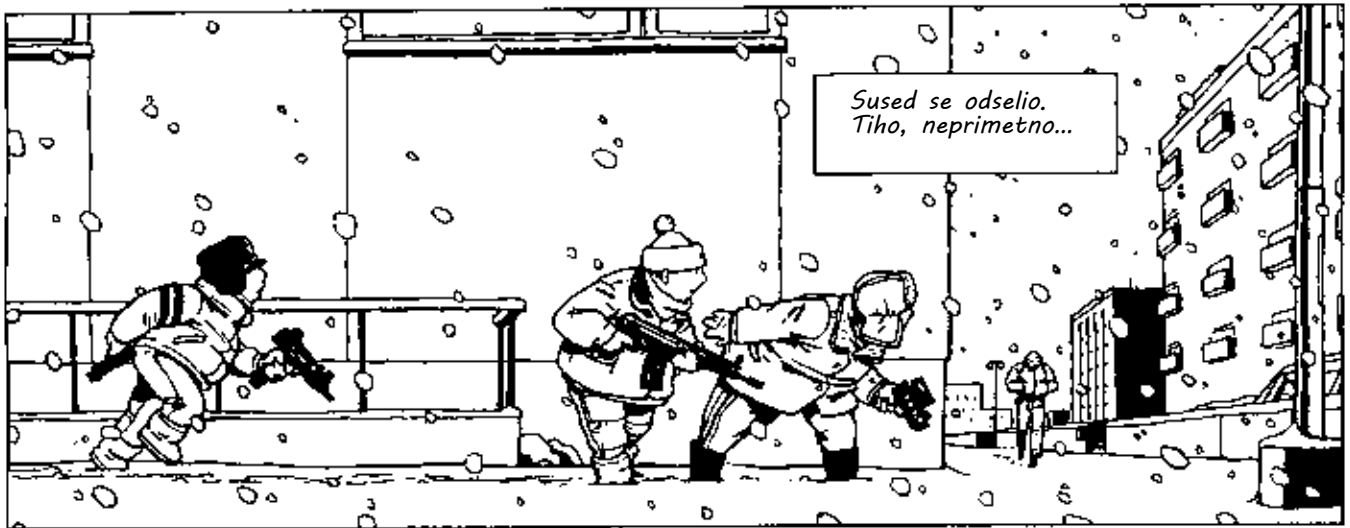
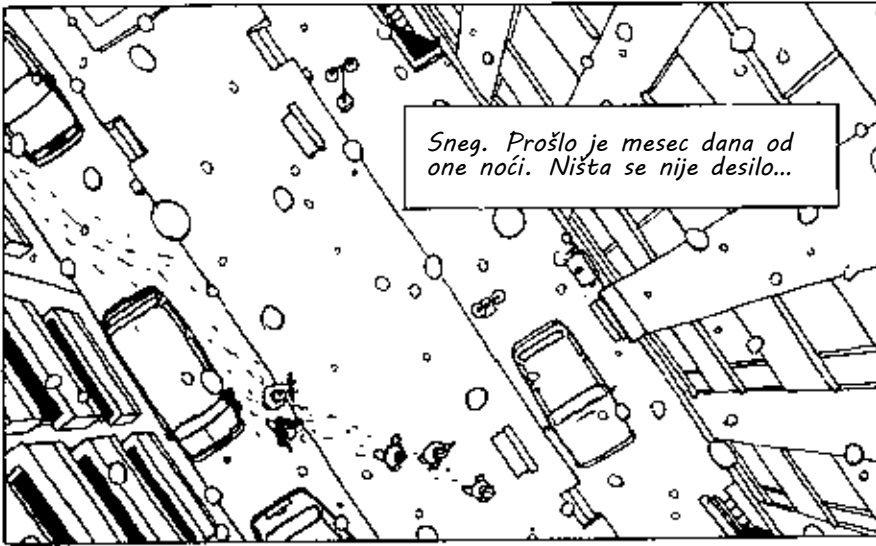
NE MOŽEMO
TEK TAKO DA GA
OSTAVIMO TAMO!
PETER!!!

NEMA SMISLA,
JOC! NESTANIMO
DOK NE DOĐU
PANDURI! ...

PE...
PETER?...

KRAJ